

התזכרה

פרק ב-ג

- תוכחתו של שמואל ● החטאים בתקופת השופטים ● שכחת התורה ברמה מסוימת, הנחבעת מהם
- עזבו את השם א-לוקי אבותם ● החוצאה, ומסרם ביד שושיהם ● הקמת השופטים, שפיטחם, וחשועתם
- שורש אירועי התקופה ● הגויים אשר הניח השם לנסות את ישראל ● ללמדם מלחמה, להרגילם לעמל

שמואל הנביא מוכיח את ישראל על חטאי התקופה שקדמה לו. מתחיל שמואל לייסר את העם, על חסרונות הקיימים בו. אותם חסרונות וחטאים שגרמו לכל אותם פורעניות שבאו עליהם בימי שפוט השופטים.

זוהי תזכרה כללית, על חטאי התקופה, והתוצאות שנגרמו מאותם חטאים.

I קם דור אשר לא ידע את השם.

קודם מות יהושע הזהירם יהושע כי יורישו את יושבי הארץ וכי יעבדו את השם באמת ובתמים - ^(א) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָעָם - יהושע שלח אותם לאחר כריתת הברית, ואכן - וַיֵּלְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לְנַחְלָתוֹ - בשביל - לְרִשְׁתׁ אֶת הָאָרֶץ.

^(א) וַיַּעֲבְדוּ הָעָם אֶת הַשֵּׁם כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכֹל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר רָאוּ אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הַשֵּׁם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל. ^(ב) וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון עֶבֶד הַשֵּׁם בֶּן מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנִים. ^(ג) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחְלָתוֹ בְּתַמְנַת חָרֶס בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהַר גֵּעַשׁ.

^(א) וְגַם כָּל הַדּוֹר הַהוּא נֶאֱסָפוּ אֶל אֲבוֹתָיו, - ואז - וַיִּקָּם דּוֹר אַחֵר אַחֲרֵיהֶם, אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אֶת הַשֵּׁם - כפי הנדרש מהם, להרגיש את השגחת השם גם בהנהגה הטבעית. היו בודדים שלא ידעו, ואף שכחו ולא הבינו את המסר הנהדר, של ניסי השם הגדולים והמופלאים - ¹ וְגַם אֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל - לא ידעו.

¹ היום אנו רגילים לראות את גדולי ומאורי האומה, נוסעים לכל קצוי הארץ, ואף לארבע קצוות תבל, כדי להביא את דבר השם לכל. אנו רגילים לראות את הדרשנים נוסעים מעיר לעיר, ומעוררים את לב העם לעבודת הבורא. הנהגה זו

II הלכו אחרי אלוהי העמים אשר סביבותיהם.

(יא) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הָרַע בְּעֵינֵי הַשָּׁם - ונחזור ונשנן. הנביא מדבר, מייסר ומוכיח את כל העם, על חטאי דלת העם. ודרך הנביא לדבר בהכללה, בלשון כוללת, כיון שהאשמה מוטלת בצוואר כל ישראל - וַיַּעֲבְדוּ אֶת הַבְּעָלִים.

(יב) וַיַּעֲזְבוּ אֶת הַשָּׁם אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לָהֶם וַיִּכְעֲסוּ אֶת הַשָּׁם. (ג) וַיַּעֲזְבוּ אֶת הַשָּׁם וַיַּעֲבְדוּ לַבְּעָל וְלַעֲשָׂתוֹת. לכן -

III השם מכרם ביד אויביהם.

(יד) וַיַּחַר אֵף הַשָּׁם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד שָׂסִים וַיִּשְׁסוּ אוֹתָם וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם מִסָּבִיב וְלֹא יָכֹלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם. - זו היתה המפלה הגדולה של ישראל, שבנגוד לימי משה שנחלו רק נצחונות, ובנגוד לימי יהושע, שמלחמת העי הראשונה היתה המפלה היחידה, הרי כעת לא יכלו לעמוד תדיר, לפני אויביהם.

ולא עוד אלא - (טו) בְּכָל אֲשֶׁר יֵצְאוּ יַד הַשָּׁם הִיָּתָה בָּם לְרָעָה, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר הַשָּׁם וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע הַשָּׁם לָהֶם, וַיַּיְצֵר לָהֶם מָאֵד.

שלוש גזירות. האחת: וַיִּתְּנֵם בְּיַד שָׂסִים, יהיו לבז. השניה: לא יָכֹלוּ עוֹד לַעֲמֹד לִפְנֵי אוֹיְבֵיהֶם, נמסרו ביד הטבע, ויונהגו בדרך הטבע. השלישית: בְּכָל אֲשֶׁר יֵצְאוּ יַד הַשָּׁם הִיָּתָה בָּם לְרָעָה, ונמסרו אפילו ביד החלש מהם³, היפך מדרך הטבע.

החלה מתקופת שמואל. וכך נאמר על שמואל. וַיִּשְׁפֹּט שְׁמוּאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל כֹּל יְמֵי חַיָּו. וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְהִגְלָל וְהִמְצִיף וְשִׁפֵּט אֶת יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת הָאֵלֶּה.

ועד תקופת השופטים כלל לא היה צורך להסתובב במדינה, כיון שכולם היו מקובצים במקום אחד, במדבר, במחנה.

ועד תקופתו של שמואל, לא הלכו ראשי העם לסובב במדינה. אלא כל אחד דאג להשתלמותו הנפשית, "כל אחד נכנס לשדהו ולכרמו ואמר שלום עליך נפשי". כיון שלכאורה לא היה צורך להסתובב כיון שכולם שאפו לעשות הטוב ולישר בעיני השם. אולם למרות כך, נמתחה הביקורת הנבואית על הסנהדרין ועל גדולי הדור שבאותה תקופה, כיון שהיו צריכם להסתובב וללמד ולהורות את בני ישראל, ולחזקם ולאמצם במצב החדש שבו נמצאו, בנסיון החדש שבו העמידם השם. נסיון ירושת הארץ, ונסיון ההנהגה הטבעית, (ולא הנהגה על טבעית כשם שהיה במדבר). במצב זה בו החלו להיות בעלי רכוש ונחלה, כאשר עתה לכל אחד יש את חלקת אדמתו, היו צריכים הדרכה כיצד להתמודד, וכיצד לעבוד את השם כעת. כיון שלא עשו זאת, נוצר מצב של שכחה מסוימת, שכחת התורה במידה מסוימת.

² היתה הנהגה מיוחדת לבני הדור הזה, שמיד בעקבות החטא הודיע להם השם יתברך שיש חטא וחסרון ועליהם לתקנו. לא היתה הפוגה בין החטא לעונשו. וזה לרום מעלתם.

IV הקמת השופטים.

(ט) וַיִּקַּם הַשֵּׁם שְׁפָטִים - שופט הוא דיין. והשם הקים להם שופטים דיינים, שיוכיחום וישוּבו מדרכם הרעה, ויתקנו את אשר עוותו. ומיד בשובם אליו יתברך, אין צורך בצרה, ולכן - וַיִּשְׁעוּ מִיַּד שְׁפָטִים.

V הנהגת ישראל בימי השופטים.

ופעמים - (י) וְגַם אֶל שְׁפָטֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ - ולכן תשועת השופט היתה תשועה מוגבלת כשם שנלמד בהמשך הספר, כִּי זָנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם סָרוּ מִהַר מִן הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלְכוּ אֲבוֹתָם לִשְׁמֹעַ מִצֹּת הַשֵּׁם לֹא עָשׂוּ בָּנָי.

ופעמים - (יב) וְכִי הָקִים הַשֵּׁם לָהֶם שְׁפָטִים וְהָיָה הַשֵּׁם עִם הַשְּׁפָטִים וְהוֹשִׁיעֵם מִיַּד אִיְבֵיהֶם כֹּל יְמֵי הַשּׁוֹפֵט - וזאת לא מפני ששבו בתשובה שלימה, שהרי עדיין יש מתי מעט שלא שמעו אל השופט, אלא הושיעם השם משום - כִּי יִנַּחַם הַשֵּׁם מִנְּאֻקָּתָם מִפְּנֵי לַחֲצִיָּהֶם וְדַחְקֵיהֶם.

ולפעמים כן שמעו אל שופטיהם אלא שאחרי מות השופט שוב ירדו ממדריגתם, (יג) וְהָיָה בְּמוֹת הַשּׁוֹפֵט יִשְׁבוּ וְהִשְׁחִיתוּ מֵאֲבוֹתָם לְלַכֵּת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעַבְדָּם וְלִהְשֹׁתָחֹת לָהֶם לֹא הִפִּילוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדְרָכָם הַקָּשָׁה.

VI סכומו של דבר.

(ד) וַיַּחַר אֵף הַשֵּׁם בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעֲזֹב אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי. (ה) גַּם אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עִזְבוּ יְהוֹשֻׁעַ וְיָמָת.

(ו) לְמַעַן - מדוע לא אוסיף להוריש את הגויים, בשביל - נְסוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל הַשְּׂמֵרִים הֵם אֶת דֶּרֶךְ הַשֵּׁם - לראות אם יעמדו בנסיון החדש, ולא יתפתו ללכת אחרי אלוהי העמים אלא ישמרו את דרך השם - לְלַכֵּת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם לֹא.

(ז) וַיִּנַּח הַשֵּׁם אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה - זו היתה כוונת ההשגחה, בהשאירה חלק מעמי הארץ - לְבַלְתִּי הוֹרִישָׁם מִהַר וְלֹא נִתְּנָם בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ.

³ יצוין כי המדרש דורש פסוק זה על אלימלך, שיצא לשדה מואב מפני הרעב. עליו נאמר בכל אשר יצאו יד השם היתה גם לרעה, שלא כדרך הטבע. שהרי הוא יצא בשביל חייו, כי בשדה מואב לא היה רעב, ולבסוף מת במגיפה לפני השם. שלא כדרך הטבע, ולהיפך מדרך הטבע.

ברם, ישנה קושיה שעלינו ליתן עליה את הדעת. דבר תימה הוא, המנקר במוחו של כל לומד ומעין.

מפני מה נותרו גויים בארץ כנען? הן יהושע חי עוד ארבעה עשר שנים, אחר חלוקת הארץ, מפני מה לא סיים את כיבוש הארץ? מדוע היה על השבטים לאחר מותו לערוך מלחמות?

על שאלה זו עונה הנביא מיד. והתשובה מדהימה, ומעוררת מסקנות.

מהו ההבדל בין הדור היוצא ממצרים, לבין הדור הנכנס לארץ?

שני הבדלים מצאנו. שנים שהם אחד.

ההבדל האחד הוא בעמל. לא נדרש עמל מהדור היוצא ממצרים. ואילו מהדור הנכנס לארץ נדרש העמל וההתאמצות.

ועמל זה נחלק לשתיים. עמל ברוחניות ועמל בגשמיות.

כי בעוד לדור המדבר, ירד מן מן השמים, ויצא להם מים מן הסלע. שמלתם לא בלתה, ורגלם לא בצקה. הרי מהדור הנכנס לארץ ישראל, נדרש לחרוש ולזרוע, לקצור ולטחון, ללוש ולאפות. עליהם לטוות חוטים, לארוג בדים, ולתפור חלוקים.

אולם כל זה הוא סמל ודוגמא לעמל האמיתי שנדרש מהם. בניגוד לדור המדבר, שראו ושמעו את הא-לוקים מדבר מתוך האש. בניגוד לדור המדבר, שבספק ושאלה שהיתה להם, אמר משה, עמדו ואשמעה מה יצוה השם. בניגוד מוחלט למהלך זה, הרי הדור הנכנס לארץ, היה צריך להחזיר שלושת אלפים הלכות שנשכחו, בפלפול. עמל התורה שאין דומה לו. עמל שלא מצינו דומה לו, בדור המדבר. כי מהם, בגדלותם הרבה, דרשה התורה לעמול, לעבוד ולהתיגע.

וכיצד ילמדו בני ישראל כי זה הדבר, אשר מתבקש מהם בשעה זו? כיצד ידעו מה השם א-לוקיהם שואל מעמם?

(פרק 1) (8) **וַאֲלֵהּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ הַשֵּׁם לְנִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל - הַגּוֹיִים נֹתְרוּ בְּאֶרֶץ בְּהַשְׁגָּחָה עֲלֵיוֹנָה, עַל מִנַּת לְנִסּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל. וְכִבֵּר יָדְעוּ כִּי הַנִּסְיוֹן מִלְשׁוֹן נֹס הוּא. כְּלוֹמֵר עַל יְדֵי הַנִּסְיוֹן הָאָדָם מִתְעַלָּה כִּנְס הַזֶּה, כַּדְּגַל הַזֶּה, הַתְּלוּי בְּרֹאשׁ הַתּוֹרָן. זֶה הִיִּתָּה**

המטרה לשמה הושארו גויים בארץ. כדי לנסות את ישראל, ולחנכם לעמל התורה - את כל אשר לא ידעו את כל מלחמות כנען - הם הרי לא ראו את הניסים הגדולים שעשה הבורא, הם לא יגיעו לדבקות בבורא על ידי מתנת חינוך משמים, אלא עליהם לעמוד - (א) רק למען דעת דדות בני ישראל - עליהם להכיר ולעבוד את הבורא. וזאת על ידי - ללמד מלחמה - על ידי כורח המלחמה, הכרח המאמץ ש- - רק אשר לפני לא ידעו - לא ידעו ולא יבינו ולא הכירו את העמל הזה. לכן הושארו הגויים, למד מלחמה. ללמד את העמל. להרגילם, לנסותם ולהעלותם.

ואלה הגויים שנשארו - (א) חמשת סרני פלשתים וכל הכנעני והצידני והחוי ישב הר הלכנון מהר בעל חרמון עד לבוא חמת.

(ב) ויהיו לנסות בם את ישראל לדעת הישמעו את מצות השם אשר צוה את אבותם ביד משה.

(ג) ובני ישראל - לא למדו ולא עמדו בנסיון, לא חונכו לעמל ולא יצאו להילחם - ישבו בקרב הכנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי והיבויסי.

(ד) ויקחו את בנותיהם להם לנשים - וגירום - ואת בנותיהם נתנו לבניהם - אחר שהתיירו. אך כיון שישבו בקרבם, בתוכם, ובני משפחות החתנים והכלות לא התיירו, והקשר נותר על כנו, התגלגל הדבר כי היו כמה מקלי הדעת, שבניהם, נכדיהם הלכו - ויעבדו את אלהיהם.

במהברות

סיכום:

סוף פרק ב' - תוכחת הנביא על מאורעות תקופת השופטים.

התוכחה היא על אי ידיעת התורה בצורה מופלגת כפי שידעו בדורו של משה ודורו של יהושע. התוכחה היא על כי היו בודדים מהעם שלא היתה אמונתם בהשם אלוקי ישראל, כה זכה ובהירה, עד שנהו קצת אחרי אלילי העמים, בתורת סגולה - כדי לפייס את הכוחות השמימיים.

לשון הנביא כלשונו בכל מקום. לשון כוללת, והגדלת החטא על כל מימדיו. כגון: ויקם דור אשר לא ידעו את השם. וכגון: ויעשו בני ישראל את הרע בעיני השם וכו'.

תגובת השם היתה מיידית, וקשה. ויתנם ביד שוטים. וימכרם ביד אויביהם. בכל אשר יצאו היתה יד השם במם לרעה.

עד שבאו השופטים, דור דור ושופטיו. ושפטו ישראל ותקנו את המעוות, והחזירו את לבב ישראל לאביהם שבשמים. וממילא, הושיעום השופטים מיד שוטיהם.

תחילת פרק ג' - ההקדמה השלישית של הנביא למאורעות תקופת השופטים.

מהו השורש של חטאי תקופת השופטים? מהי החוליה הראשונה שגרמה לבסוף לכריתת הברית עם עמי כנען, עד שהלכו (שולי העם) ועבדו את אלוהי העמים?

הסיבה היא מפני שהותיר להם הקב"ה גויים סביבותיהם, שלא נתנם ביד יהושע. ומדוע לא נתן ליהושע להורישם? כדי ללמדם מלחמה, להרגילם לעמל, שלא ידעום אבותיהם.

ובני ישראל לא עמדו בנסיון, וישבו בקרב הכנעני. התחתנו איתם, עד שהלכו ועבדו את אלוהיהם.

שאלות חזרה:

1. מה גרם לאי ידיעת התורה כפי שהיתה בימי משה ויהושע?
2. "ויקם השם שופטים ויושיעום מיד שוסיהם", מי היו השופטים, וכיצד הושיעום מיד אויביהם?
3. הגדירי את ההבדל בין הדור שהיה במדבר, לבין הדור שהיה בארץ ישראל!
4. לשם מה היה צריך ללמדם מלחמה?
5. "ויקחו את בנותיהם להם לנשים, ואת בנותיהם נתנו לבניהם". מה הבעיות בנישואים אלו?

שאלת הכנה:

עייני בפרק ג', ובפירוש המצודות, ועני.

1. כמה שנים שפט יהושע, (מצודת דוד, יהושע כ"ד ל"א). [רשות].
2. כמה שנים שפט עתניאל. (מצו"ד פסוק י"א)
3. כמה שנים שפט אהוד. (מצו"ד פסוק ל').
4. כמה שנים היה שעבוד כושן.
5. כמה שנים היה שעבוד מואב.
6. כמה שנים עברו בס"ה מכניסת ישראל לארץ עד מות אהוד.
7. כמה שנים מתוכם ישבו בשלוח, וכמה שנים מתוכם השתעבדו.

שאלת רשות:

בני ישראל נכנסו לארץ בשנת ב'תפ"ח (2488) לבריאת העולם, ציירי דיאגרמה, וציני את שנות השופטים ושנות השיעבוד, במקביל לשנה לבריאת העולם.

תשובות:

1. העובדה כי יהושע תלמידו של משה מת, והעובדה כי הסנהדרין חכמי ישראל לא סוגרו על ישראל לא מצד את ישראל תורה ומצוות ואת תובתם בעולם, הם הגורמים לשכתת התורה היחסית שהיתה בתקופת הספטיים.
2. הספטיים הם הדיונים שבכל דור ודור. וכיון שפטו את העם ועשו משפט לרשעים, והשיבו את אדם העם לאמונה, מילא התגלגל על ידם התועה. כיון שכבר אין צורך בצרה.
3. ההבדל הוא באופן העבודה. במצב: בגשמיות לתם היה יורד מן השמים, ומים מבמרה של מרים, ומלתם לא בלתה מעליהם, ומלתמה, כאשר ירים משה ידו. וברוחניות עמדו ואמעה מה יצוה השם. לא היו צריכים לעמוד כמעט, כיון שהיו בצריכה גבוהה מאד.
4. ובארץ עליהם לעמוד על מזנותיהם, להילחם בעצמם, ולהשקיץ בלימוד ועיון בתורה הקדושה.
5. היה צריך ללמד מלתמה, מפני שלא ידעו. כיון שעד עתה הכל היה ניתן להם משמים, כנ"ל שאלה 3 וכעת עליהם לעמוד בעצמם. זהו ללמד מלתמה. שהוא סימן עליהם ללמוד ולעמוד, שזה לא היה קודם.
6. מצד ההלכה אין בכך עבירה, כיון שגירום. אלא מכיון שישו בקרבם, ובני משפחות החתנים והכחות היו עדיין גויים, ולא התנתקו מהם לגמרי, ועדיין היה קשר ביניהם, נגרר הצדק אלסוף קרו מקרים בודדים מאד, בהם הנכדים נגררו אחרי פולחן הסבא והסתמא הגויים, ועצרו את אלהיהם.

הכנה.

- i. יהושע שפט את ישראל עשרים ושמונה שנה, [28].
- ii. עתניאל שפט את ישראל ארבעים שנה, [40].
- iii. אהוד שפט את ישראל שמונים שנה, [80].
- iv. עעוד כולן היה שמונה שנים, [8].
- v. עעוד מואב היה שמונה עשרה שנה, [18].
- vi. מכניסת ישראל לארץ עד מות אהוד תלפו מאה ארבעים ושמונה שנה [28+40+80=148].
- vii. מתוך אותם 148 שנים, הסתעצרו 26 שנים, וישו בשלה 122 שנים.

רשית.